

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

THE ESSENCE AND CONTENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER

Стаття має на меті теоретичне обґрунтування проблем інноваційної діяльності у сфері освіти й визначення стану готовності майбутніх учителів іноземної мови до інноваційної діяльності. Інноваційну діяльність вчителя представлено як основний чинник модернізації педагогічної освіти, який формується під час педагогічної практики, нагромаджуючи все надбане в теорії та навчанні у вищих навчальних закладах. Готовність до інноваційної діяльності є першим етапом ефективної діяльності вчителя, що передбачає максимальне виконання його можливостей та розкриття творчого потенціалу. Застосування інноваційних методів у навчальних закладах має потенціал не лише для вдосконалення освіти, але й для розширення прав і можливостей людей, зміцнення управління та активізації зусиль для досягнення мети людського розвитку в країні. Завдяки низці освітніх варіантів, доступних учням нинішнього покоління, у галузі освіти, схоже, з'являються нові тенденції, які повністю змінюють обличчя традиційної системи освіти. Успішність інноваційної діяльності педагога підкреслює те, що вчитель розуміє важливість різних інновацій у системі освіти на професійному та особистісному рівнях. Проте залучення викладачів в інноваційний процес часто відбувається непередбачувано, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності. Крім того, педагогічні інновації також можуть створювати проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами навчання. Не менш вагомими є проблеми пристосування нововведень до нових умов. Таке механічне перенесення призводить до втрати змісту та глибинної сутності інновацій, що нерідко стає наслідком їх дискредитації, розчарування багатьох людей та породжує нову хвилю консерватизму, тому інноваційна діяльність освітніх закладів є одним зі стратегічних напрямів в освіті. Останні тенденції інноваційної діяльності, методології та розробки відображають життєво важливу роль освітнього сектору загалом з його інтерналізацією освітнього процесу.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновація, модернізація, педагог, педагогічна освіта.

The article aims to theoretically substantiate the problems of innovation in education and determine the state of readiness of future foreign language teachers for innovation. Innovative activity of a teacher is presented as the main factor of modernization of pedagogical education, which is formed during pedagogical practice, accumulating everything acquired in theory and teaching in higher educational institutions. Readiness for innovative activity is the first stage of effective activity of a teacher, maximum fulfillment of his opportunities and disclosure of creative potential. The application of innovative methods in educational institutions has the potential not only to improve education, but also to empower people, strengthen governance and intensify efforts to achieve the goal of human development in the country. Thanks to a number of educational options available to students of the current generation, new trends in education seem to be emerging that is completely changing the face of the traditional education system. The success of the teacher's innovative activity emphasizes that the teacher understands the importance of various innovations in the education system at the professional and personal levels. However, the involvement of teachers in the innovation process is often unpredictable, without taking into account his professional and personal readiness for innovation. In addition, pedagogical innovations can also create problems related to the need to combine innovative programs with public curricula. No less important are the problems of adapting innovations to new conditions. Such a mechanical transfer leads to the loss of content and deep essence of innovation, which often results in its discrediting, frustration of many people and creates a new wave of conservatism. Therefore, the innovative activity of educational institutions is one of the strategic directions in education. The latest trends in innovation, methodology and development reflect the vital role of the educational sector in general with its internalization of the educational process.

Key words: innovation, innovation, modernization, teacher, pedagogical education.

УДК 37.08.4

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-1.1>

Бережанська Н.А.,

асистент кафедри методики навчання іноземних мов,
аспірант кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла
Коцюбинського

Постановка проблеми у загальному вигляді. Осучаснення освіти пов'язане з необхідністю зміни статусу й ролі вчителя в інформаційному суспільстві, зниженням якості професій-

ної підготовки, розвитком нових шляхів і способів отримання педагогічної професії, а також зумовлює значні структурні та змістові трансформації системи педагогічної освіти в нашій країні. Перш

за все це виразилося у формуванні оновленого образу сучасного вчителя – універсального професіонала, професійно мобільного, готового не тільки здійснювати якісну підготовку з предмета, але й самостійно вчитися, освоювати нові предметні галузі та способи дій, ефективно взаємодіяти з різними учасниками освітнього процесу [1; 16; 20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зміни, що відбуваються в сучасній освіті, розглядаються багатьма дослідниками (С. Сторожук, І. Савицька, Н. Мозгова, Д. Мазоха) як реалізація особистісно-орієнтованого підходу. На відміну від традиційного, особистісно-орієнтований підхід спрямований перш за все на позитивну самореалізацію усіх суб'єктів навчального процесу в їхній унікальній індивідуальності, чим сприяє вирішенню вищезазначених протиріч [12].

У науковій літературі окремі аспекти освітньої інноваційної діяльності висвітлено за такими напрямками, як інноваційні педагогічні технології (М. Жалдак, І. Носаченко, В. Олійник, А. Підласий, І. Підласий, С. Сисоєва); теоретичні питання педагогічної інноватики (Л. Буркова, Л. Ващенко, І. Дичківська, О. Попова); експертиза, оцінювання та відбір освітніх нововведень, моніторинг інноваційних освітніх процесів, інноваційний експеримент (К. Баханов, Л. Буркова, Ю. Гільбух, Л. Даниленко).

Відома достатня кількість нових методик і нетрадиційних прийомів навчання, таких як методика занурення в предмет, методика «динамічних пар», сократівський метод навчання. Весь цей матеріал становить величезне інноваційне поле [17].

Основне обґрунтування змін свідчить про центральність та повсюдність інновацій. Уряди, керівники шкіл, вчителі або всі вони разом хочуть зробити освіту більш ефективною для учнів. Інновації можуть допомогти школам бути в курсі останніх розробок або результатів досліджень, а також можуть бути силою заохочення рівності в освіті та більш справедливих можливостей для різних верств суспільства [6]. Зміни в освіті можуть також сприяти розвитку економічної конкурентоспроможності. Є також менш ідеалістичні причини для інновацій. Уряди та політики іноді хочуть створити фасад сучасності або створити ауру активності. Також можуть бути внесені зміни задля посилення систем підзвітності або короткострокової політичної вигоди [15].

Інновації надзвичайно важко спроектувати успішно, і в класичній роботі Роджерса викладено п'ять часто цитованих факторів, які впливають на реакцію кінцевих користувачів, таких як відносна перевага, сумісність, складність, тривалість та спостережливість. Реформи, які сприймаються для людей, які мають більш відносні переваги,

сумісність, тривалість, спостережливість та меншу складність, швидше за все, будуть застосовані швидше та ефективніше, ніж інші нововведення. Значна частина документів із прикладної лінгвістичної літератури зазнала невдачі (або відносно невдалих) спроб інновацій [1]. Хоча це, мабуть, реалістична оцінка, не завжди зрозуміло, як саме оцінюється або сприймається успіх чи невдача. Більшість реформ має позитивні, негативні та непередбачувані наслідки. Інновації, які не досягають усіх своїх надмірно амбіційних цілей, не обов'язково класифікуються як провали. Успіх інновацій повинен оцінюватися тим, наскільки краще студенти роблять успіхи у навчанні, ніж до впровадження інновації.

Ван ден Бранден обґрунтовує корисну різницю між первинними інноваціями (зміни у навчальних матеріалах чи педагогіці) та вторинними інноваціями (організаційні зміни, що забезпечують підтримку первинних інновацій). Однією з причин недостатнього успіху у впровадженні змін є неспроможність просувати вторинні інновації [21].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча велика частина вищезазначеного стосується більшості освітніх змін незалежно від конкретної дисципліни, окремі питання мовної освіти – це контекстуальні та міжкультурні міркування. Наприклад, реформи мовної освіти часто передбачають експорт інновацій, що походять з англомовного світу, до країн, що розвиваються, де англійська мова є другою або іноземною мовою. Іноді буває, що педагогічні цінності, такі як орієнтований на учня, комунікативний або орієнтований на процес підходи, стикаються з різними, хоча однаково вагомими філософіями, які можуть робити більший акцент на прямому навчанні цілого класу, підготовці до іспиту чи іншому продукті, а саме орієнтованому викладанні. Класичною роботою, яка досліджує деякі з цих дилем, використовуючи дані єгипетських класів, є книга Едріана Холлідей [19]. Зовсім недавно Ведель стверджував, що нам потрібно поставити людей і контексти в основу інноваційного процесу, і так само Карлес висуває аргументи щодо «обґрунтованих контекстом підходів» до педагогічних інновацій. Ключовою темою у всіх трьох роботах є те, що інновації повинні розроблятися таким чином, щоб вони сприймали та поважали як місцеві реалії класів, так і широкі національні культури [21].

Мета статті. З огляду на численні проблеми, з якими стикається впровадження інновацій, варто розглянути обставини, за яких є перспективи успіху.

1) Інновація не надто амбіційна і має підтримку з боку достатньої кількості відповідних вторинних інновацій.

2) Інновація має відповідні часові рамки й намагається сприяти ранньому, малому успіху, який породжує імпульс та позитивні настрої.

3) Вчителі приймаються на борт на ранній стадії, і вони відчувають належність та власність, що має більше, ніж символічний характер. Ці вчителі можуть виступати посередниками, «чемпіонами» чи лідерами думок.

4) В проєкт вбудовано ефективний професійний розвиток та підтримку на основі інституцій.

5) Нововведення є контекстуально та культурно доцільним і не просуває цінності, що не відповідають цінностям реалізаторів.

6) Стратегії вирішення проблем вбудовані в проєкт, існують стратегії управління змінами для вирішення виникаючих проблем [7; 9].

Такі умови, як зазначені вище, ймовірно, рідко трапляються на складній арені змін в освіті. З огляду на це потенційним шляхом для інновацій у прикладній лінгвістиці може бути поширення більшої кількості прикладів передової практики. Ми багато чому навчилися з минулих невдач і, можливо, ще більше дізнаємось із подальших історій успіху. Цінним внеском є задокументовані відомості про успішні середньо- чи масштабні інновації у шкільному секторі. Корисним прикладом є обговорення реалізації викладання на основі завдань голландської мови як другої (Ван ден Бранден) у школах Фландрії. У цьому разі стратегії сприяння інноваціям включали освіту вчителів, яка сама включала принципи, засновані на досвіді, та інструктаж, що базувався в класах учасників викладачів. Останнє є особливо цінним з огляду на його акцент на підтримці впровадження інновації в класі [21].

Виклад основного матеріалу. Основною метою професійної педагогічної підготовки є розвиток в учнів здатності навчатися. Причому таке навчання має бути безперервним, органічно поєднуватися з основною педагогічною діяльністю, бути спрямованим на вдосконалення власної педагогічної роботи. Здатність до самоосвіти як якість особистості вчитель повинен демонструвати у своїй педагогічній діяльності, вона проявляється в його готовності до змін, активності, здатності до інноваційної діяльності, педагогічної творчості, відповідальності та самостійності в прийнятті рішень. Для розвитку здатності до саморозвитку програми професійної підготовки повинні включати значні обсяги різноманітних практик, активну науково-дослідницьку та проєктну діяльність [3; 5; 7].

Особистісно-орієнтована педагогіка робить акцент на розвитку особистісного ставлення до світу, до діяльності, до себе. Це потребує не просто активності та самостійності, а обов'язково суб'єктивної активності й самостійності. Тут учень є не провідником ідей учителя, а їх творцем. Результат такої діяльності повинен пройти верифікацію на легітимність і достовірність особистісної позиції [18].

Уміння вчителя вчитися передбачає оволодіння ним сукупністю універсальних метапредметних компетенцій, серед яких особливу увагу приділено ІКТ-компетентності майбутнього вчителя. ІКТ-компетентність не тільки передбачає кваліфіковане застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення цілей освітнього процесу, але й стає інструментом ефектної взаємодії вчителя з учнями в умовах інформаційного суспільства [14].

Зміна цільових орієнтирів професійної педагогічної підготовки закономірно приводить до зміни методів оцінки якості підготовки вчителів. Оцінка педагогічної діяльності сучасного вчителя повинна проводитися на основі зворотного зв'язку зі споживачами (учнями та їх батьками) і оцінюватися інтегративними показниками, які враховують рівень освіти, схильності та здібності учнів, особливості їх розвитку й реальні навчальні можливості, тому оцінка якості професійної підготовки майбутніх учителів також повинна стати комплексною і здійснюватися не тільки з точки зору виконання вимог, але й з точки зору задоволеності учнів результатами педагогічної підготовки майбутнього вчителя [4; 13; 16].

Установка на підготовку «вчителя-універсала», здатного забезпечити освоєння учнями педагогічно адаптованих основ наук, різноманітних видів соціального досвіду для розвитку учня, повинна привести до збільшення соціальної привабливості педагогічної професії.

У зв'язку з цим роль педагога в інноваційному освітньому середовищі стає ще більш значущою, адже педагогічна діяльність являє собою вирішення взаємопов'язаних професійних завдань (передача знань, розвиток мотивації учнів, керівництво пізнавальною діяльністю, розроблення дидактичного забезпечення, організація зворотного зв'язку тощо).

Діяльність педагога є дуже складним процесом. Впровадження в цей процес інновації ще більш ускладнює його. Інноваційна діяльність будуватиметься під впливом домінуючих мотивів. Це можуть бути такі:

1) зовнішні стимули (матеріальна винагорода, привласнення вищого розряду, службова необхідність тощо);

2) мотиви зовнішнього самоствердження педагога або мотиви престижу;

3) професійний мотив (бажання вчити і виховувати, спрямованість інновації на учнів тощо);

4) мотиви особистісної самореалізації.

Другий компонент структури – креативний (здатність породжувати нові ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації тощо). Лінія його розвитку починається від наслідування досвіду, концепції, ідеї, окремого прийому, форми та методу. Далі

педагог переходить до копіювання через творче наслідування. Наступний етап – наслідувальна творчість, коли педагог, беручи за основу ідею, повністю розробляє зміст, методи й форми її реалізації. На четвертій стадії відбувається справжня творчість (створення нових за задумом культурних або матеріальних цінностей), адже педагог створює власну оригінальну концепцію, методику навчання й виховання.

Технологічний або операційний компонент інноваційної діяльності педагога можна представити таким чином:

- особистісно-мотивована переробка наявних освітніх проєктів, їх самостійна інтерпретація, виокремлення та класифікація проблемних (тих, що западають) педагогічних ситуацій, активний пошук інноваційної інформації, ознайомлення з нововведенням;

- професійно-мотивований аналіз власних можливостей зі створення або освоєння нововведення, прийняття рішення про використання нового;

- формування цілей і загальних концептуальних підходів до застосування нововведень;

- прогнозування засобів досягнення цілей, змін, труднощів, результатів інноваційної діяльності (обговорення з колегами, адміністрацією, консультантами шляхів впровадження нововведення);

- створення «масиву» ідей, розроблення концептуальної основи та етапів експериментальної роботи;

- реалізація інноваційних процесів (введення нововведення в педагогічний процес і відстеження ходу його розвитку і впровадження);

- здійснення контролю та корегування введення нововведення і всієї інноваційної діяльності (оцінка результатів впровадження, рефлексія самореалізації педагога).

Необхідним компонентом у структурі інноваційної діяльності педагога є рефлексія у формі самоаналізу, самооцінки, саморозуміння і самоінтерпретації власної свідомості і діяльності, а також думок і дій учнів, колег. У функціональній моделі діяльності педагога, розробленій Н. Кузьміною, рефлексія педагога включена в гностичний компонент. Сформованість інноваційної діяльності може бути оцінена за одним із таких чотирьох рівнів:

- 1) адаптивний, що характеризується нестійким ставленням педагога до інновацій; нововведення освоюються тільки під тиском соціального середовища;

- 2) репродуктивний, що відрізняється більш стійким ставленням до педагогічних нововведень, копіюванням готових методичних розробок із невеликими змінами; педагог усвідомлює необхідність самовдосконалення;

- 3) евристичний, що характеризується великою цілеспрямованістю, стійкістю, усвідомленістю

шляхів і способів впровадження нововведень; педагог завжди відкритий новому, шукає і впроваджує нові способи педагогічних рішень;

- 4) креативний, що відрізняється високим ступенем результативності інноваційної діяльності, високою чутливістю до проблем, творчою активністю; педагог цілеспрямовано шукає нову інформацію, створює авторські школи, охоче ділиться педагогічним досвідом тощо; інтуїція, творча уява, імпровізація посідають важливе місце в діяльності таких педагогів.

Характеристику сучасного викладача ВНЗ надала О. Гончарова. «Викладач – це науковець, який добре опанував науковими методами навчання і виховання, вміло використовує технічні засоби викладання, безперервно підвищує свою кваліфікацію, бере активну участь у науково-дослідній роботі, в громадському житті» [4].

Розглядаючи проблему підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності, маємо з'ясувати сутність таких понять, як «діяльність», «педагогічна діяльність» та «інноваційна педагогічна діяльність». Аналіз наукових джерел дає змогу дійти висновку, що діяльність – це специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання й творче перетворення навколишнього світу, самого себе, умов і засобів свого існування [4]; активність, спрямована на досягнення поставленої мети, яка виникає в результаті взаємодії людини з довкіллям та спрямована на вдосконалення дійсності й самого себе [5]. Таким чином, по-перше, об'єктом діяльності та, відповідно, засобом задоволення пов'язаних із нею потреб є нові продукти матеріальної та духовної культури, по-друге, саме в діяльності з'являються нові засоби її подальшої реалізації, які прискорюють розвиток останньої та вдосконалюють отримані результати. Отже, діяльність як така є інноваційною, саме такий характер педагогічної діяльності спонукає освітян до пошуку нових підходів, освітніх технологій, сприяє формуванню позитивної психологічної настанови щодо роботи, кар'єри, зрештою, інноваційна діяльність виступає рушійною силою у піднесенні ролі педагогічної науки в практичних сферах [20].

Навчати мові – навчати культурі. У зв'язку з цим учитель повинен володіти методичною майстерністю, оскільки особистість учителя – провідний чинник будь-якого навчання. Основою діяльності сучасного вчителя є створення сприятливого освітнього середовища в умовах оновлення змісту освіти та впровадження ефективних технологій у навчання іноземній мові [16]. Основною засадою навчання іноземній мові є його особистісно-орієнтована спрямованість, тобто бездоганне володіння програмним матеріалом, знання психологічних закономірностей розвитку дитини, сучасних гуманістичних концепцій освіти. Завдан-

ням учителя є активізація пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання іноземним мовам. Сучасні педагогічні технології, такі як навчання у співробітництві, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, інтернет-ресурсів, допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням здібностей і нахилів дітей, їхнього рівня навченості тощо. Для вчителя англійської мови основним завданням є розвиток комунікативної компетенції учнів в умовах впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі. Практично це здійснюється за використання елементів комп'ютерних технологій на різних етапах навчання. Застосування комп'ютерних технологій у навчанні іноземній мові значно підвищує інтенсивність навчального процесу, сприяє засвоєнню набагато більшої кількості матеріалу. Комп'ютерні навчальні програми мають багато переваг перед традиційними методами навчання, допомагають усвідомити мовні явища, сформулювати лінгвістичні здібності, створити комунікативні ситуації, автоматизувати мовні та немовні дії. Можливість звернутися до інтернет-ресурсів також розширює комунікаційний простір учнів і вчителя, сприяє оптимізації пізнавальної та практичної діяльності, дає змогу отримати розширену інформацію, що доповнює матеріали підручників, але водночас вимагає спеціальної роботи викладачів та самостійної роботи учнів, спрямованої на оволодіння уміннями пошуку, відбору, організації та пред'явлення отриманої інформації. В основі комунікативної компетенції учнів лежить навчання спілкуванню. Робота над процесом моделювання ситуацій мовного спілкування на уроці, залучення до навчального співробітництва, передбачають використання методу проєктів. Він практично вибирає в себе інші сучасні технології, такі як навчання у співпраці і різнорівневі навчання [19].

Отже, нова ситуація спілкування – це здатність учителя створити власну самостійну позицію, нове ставлення до педагогічної науки, до себе. Вчитель не чіпляється за свою точку зору, вона відкривається та вдосконалюється завдяки багатьом формам педагогічних експериментів. У таких ситуаціях змінюються спосіб мислення вчителя, культура розуму, розвиваються емоційні почуття. Наступною умовою є цінність учителя в культурі та спілкуванні. Інноваційна діяльність учителя спрямована на зміну реальності, виявлення вирішення її проблем та методів.

Важлива ланка масштабних реформ-інновацій сьогодні демонструє свої переваги в освітній системі, як і в кожній сфері. Інновації – це актуальні, важливі, нові підходи, що формуються в одній системі. Перевага нових педагогічних технологій

полягає в тому, що 80% успішного проходження в них навчання залежать від правильного проєктування, організації та реалізації навчального процесу [18].

Висновки. Отже, на основі отриманих результатів сформульовано низку рекомендацій для підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності. Так, ними є стимулювання ситуацій прояву студентами власної ініціативи та їхнього спрямування на подальший логічний аналіз висунутої ідеї; створення максимально позитивної емоційної атмосфери підтримки майбутніх учителів іноземної мови в процесі підготовки до інноваційної діяльності; спрямування студентів на самостійний вибір педагогічних цілей, завдань та засобів їхнього вирішення; формування здатності майбутніх учителів до розв'язання суперечностей, розвиток їх уміння знаходити та свідомо формулювати рішення, оскільки саме необхідність вирішення протиріч у навчальній, пізнавальній, науковій діяльності слугує джерелом виникнення інновацій; широке використання проблемних методів навчання, які стимулюють настанову на самостійне або за допомогою викладача відкриття нового знання; спільна пошукова діяльність викладачів та студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артюшина М. Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2011. 43 с.
2. Бургин М. Инновации и новизна в педагогике. *Советская педагогика*. 1989. № 12. С. 36–40.
3. Ваганова О., Ермакова О. Оценка образовательных результатов бакалавров профессионального обучения. *Вестник Мининского университета*. 2015. 39 с.
4. Гончарова О. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2008. 259 с.
5. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ, 2012. 352 с.
6. Загвязинский В. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука. *Инновационные процессы в образовании*. Тюмень, 1990. С. 5–10.
7. Иванченко В. Инновации в образовании: общее и дополнительное образование детей : учебно-методическое пособие. Ростов, 2011.
8. Мазоха Д. Педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2005. 232 с.
9. Макарова Л., Шаршов И. Повышение квалификации преподавателя высшей школы: саморазвитие и компетентность. *Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Педагогика и психология*. 2012. № 2. С. 43–52.
10. Маливанов Н. Теория и практика формирования в системе непрерывного образования профессионально важных качеств инженера как субъекта инно-

вационной деятельности : дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.08 ; Казанский государственный технический университет им. А. Туполева. Казань, 2005. 370 с.

11. Нигматов Г. Современные средства оценивания образовательных результатов. *Ученые записки Казанского университета. Гуманитарные науки*. 2013. № 6. С. 220–227.

12. Немов Р. Общие основы психологии : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. Москва, 1999. 688 с.

13. Огієнко О., Калюжна Т., Мільто Л. Інноваційна діяльність вчителя : термінологічний словник. Київ, 2016. 120 с.

14. Прохорова М. Подготовка педагогов профессионального обучения к инновационной деятельности в вузе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Нижний Новгород, 2004. 23 с.

15. Столяренко Л. Основы психологии. Ростов-на-Дону, 1997. 736 с.

16. Фильченкова И., Воронин Д. Инновационные подходы к управлению основными образовательными

программами высшего образования. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 1. С. 31.

17. Шкунова А. Технология управления процессом обучения организационному поведению бакалавров менеджмента. *Современные научные исследования и инновации*. 2014. № 12-3 (44). С. 187–189.

18. Akramova S. Pedagogical Aspects of Formation Ideological Immunity to Future Customs Training. *Eastern European Scientific Journal*. 2016. № 1. P. 160–164.

19. Farxodjonova N. Problems of the application of innovative technologies in the educational process at the international level. *Innovative trends, socio-economic and legal problems of interaction in the international space*. 2016. P. 58–61.

20. Van den Branden K. Diffusion and implementation of innovations. *The handbook of language teaching* / M. Long, C. Doughty (Eds.). 2009. P. 659–672.

21. Wedell M. Planning for educational change: Putting people and their contexts first. London, England : Continuum, 2009.